

I. MURAD ZAMANI'NDÂ
OSMANLI - BİZANS MÜNÂSEBETLERİNE
GENEL BİR BAKIŞ
1361 - 1389

Dr. HÜSEYİN DAĞTEKİN

Gerek Dünya Tarihi'nde ve gerekse Türk ve Avrupa, hattâ Hıristiyanlık Tarihi'nde büyük bir yer işgal eden Osmanlı ve Bizans İmparatorlukları'nın, birbirleri ile olan münâsebetleri bakımından, I. Murad Zamanı (1361-1389), iki taraf arasındaki kuvvetler muvâzenesinin bir daha sağlanması mümkün olmayacak şekilde bozulduğunu ve Bizans'ın da bu durumu benimsemiş görünmek zorunda kaldığını göstermesi itibariyle ilgi çekicidir. Bizans İmparatorluğu'nun, bilhassa Boğazlar'a hâkim olmak istediklerini gördüğü Osmanlı-Türkleri'ne karşı, varlığını koruyabilmek için, Osmanlılar'ın ilk zamanlarından başlayarak, İstanbul'un Fethi'ne kadar büyük gayretler sarfettiği açık bir gerçektir.

I. Murad Devri başlarken, imparatorun gösterdiği cesaret, Murad Hüdâvendigâr'ın şahsiyet ve siyâsetinin ortaya çıkmasıyla derhal kırılmış ve Bizans Siyâseti'nin Hinterland'ını teşkil eden Avrupa'nın, Doğu ile fazla ilgilenmemesi ise, onu yalnız bıraktığından, Pâdişah'ın karşısında çok küçülmesine ve çok zayıflamasına sebep olmuştur.

Gerçekten Orhan Bey'in oğlu ve ilk Rumeli Fâtihi Şehzade Süleyman Paşa'nın ani olarak ölümü ve bu suretle savaş bölgesinden kaybolması, ihtiyar Orhan Bey için bir felâket, Osmanlı Beğliği için bir şanssızlık olduğu kadar, Bizans İmparatorluğu için de, istikbâl bakımından son ve aldatıcı bir ümit kaynağı teşkil etmişti. Zira Orhan Bey, bu acının yaşlılığına eklenmesiyle son bir kaç yılını yas içinde geçirdiğinden, Devlet İşleri'ni kısmen göremez hâle gelmiş bulunuyordu.

Orhan Bey'in yaş itibariyle dördüncü oğlu olan Murad Bey, ağabeyi ile beraber Trakya'da idi. Onun şehid düşmesi üzerine, ordunun komutasını eline almıştı. Bir kaç yıl sonra da, babasının ölümünü savaş bölgesinde haber alan Genç Şehzade, Bizans'la devam etmekte olan savaşın sevk ve idaresini komutanlara emânet etmek ve Bursa'ya dönerek, Devlet İşleri'nin idaresini eline almak zorunda kaldı. Bu olayları ve değişiklikleri dikkatle takip eden İmparator V. Johannes, iki devlet arasında kurulmuş olan barış hâlini bir taraflı olarak bozdu (1361). Marmara kıyısındaki

I. - Iorga, *Geschichte des osmanischen Reiches nach den Quellen dargestellt*, c.I. (Gotha 1908), s.176. - I. Hakkı Uzunçarşılı, *Murad I.*, İA., c.VIII./86 (1st. 1959), s. 587.

bir kaç yer müstesna, Burgaz, Çorlu ve Malkara'yı aldıktan sonra, Kher-sonesos (Gelibolu Yarımadası)'a kadar, Rumeli'deki bütün Türk top- raklarına saldırdı ve Türk kuvvetlerini geriye attı2.

Şu hâlde, I. Murad'ın tahta geçtiği sıralarda, Bizans İmparatorluğu ile Osmanlı Beğliği arasında, Bizans'ın sebep olduğu bir savaş durumu yaratılmış bulunuyor demektir. Bu savaşın ilk safhası (1361-1363), Murad Bey'- in, Anadolu'daki işleri yoluna koyarak3, 1363 de savaş bölgesine hareket et- mesiyle sona ermiş oldu4. Türk Ordusu savunma durumundan kurtularak, harekete geçti. V. Johannes'in geri almağa muvaffak olduğu bütün kaleler ve şehirler tekrar zaptedildi.

. Bu istilâ sırasında, Edirne'nin düşmesine engel olmak için, Baba-Eski ile Pmar-Hisar arasındaki Sazlı-Dere mevkiinde toplanmış olan Bizans kuvvetleri ve Bulgarlar'la yapılan "Lüle-Burgaz meydan muhârebesi"nde düşman mukaavemeti tamâmiyle kırılmış ve Edirne de ele geçirilmiştir. Hare- kâttan sonra, Dede-Ağacı-Dimetoka- Edirne-Kırklareli dâhil, bu hudut ve Meriç Nehri batısından geçen bir hatla Karadeniz sahilleri arasında kalan bütün bölge, bir daha geri verilmemek üzere Osmanlı-Ülkeleri'ne ilhak olunda (1363)5. Bu suretle, savaşın ikinci kısmını teşkil eden Osmanlı harekâtı ile, Trakya ele geçirilmiş oluyordu.

Osmanlı-Türkleri'nin hızla gelişen bu ileri hareketleri karşısında V. Johannes'e ilk yardım eli Venedik Duc'u Lorenzo Çelsi tarafından uzatıldı. Fakat, Venedikliler'in yeni duruma esaslı bir müdâhaleleri görülmedi. Bunun üzerine, Filibe'nin Türkler'e geçmesinden sonra, İmparator da Mu-

2. - İdris-i Bitlîsi, *Heşt Behişt*. Tür. Trc. nus. Adbü'l-Bâki Sa'di, *Dibâce-i tercüme-i Heşt Behişt* (İst. Hamidiye "Murad Molla" ktp. Yz.nr. 928), vrk. 134B-139A. (Varak numaraları verilmemiş olduğundan tarafımızdan konulmuştur.). - İbn-i Kemâl, *Âl-i Osman tarih...i* (Nû- ruosmaniye ktp. Yz. nr. 3078), c. III., vrk. 34A. - M. Âli, *Kühû'l-ahbâr*, c.V. (İst. 1277), s.48 vd. - Solak-Zâde, *Tarih* (İst. 1297), 26 vd. - Hayrullah, *Tarih-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye* (İst. 1271-1292), cz. 3, s.98 ve cz. 4, s. 42. - Uzunçarşılı, *Murad I.*, ayn. yer, s. 587.

3. - Tevkiî (Nişancı) Mehmed Paşa, *Tevârihü's-Selâtini'l-Osmaniyye*. Nşr. M. Halil Yınanç. Millî tarihimize dâir eski bir vesika (TTEM.), c.XIV. (İst. 1924), s. 91. - İdris-i Bit- lisi, *ayn. nus.*, vrk. 143B, 144B, 145A.- İbn-i Kemâl, *Âl-i Osman tarih...i* (İst. Ali Emiri ktp. Eski Yz. nr. 30), c.III., vrk. 3B. - Lûtfi Paşa, *Tevârih-i Âl-i Osman*. Nşr. Âli (İst. .1341), s. 31. - M. Âli, *adı geç. esr*, c.V., s. 66. - Müneccim-Başı, *Sahâ'ilfü'l-ahbâr*, c.III. Tür. Trc. Nedim (İst. 1285), s. 292. - Zinkeisen, *Geschichte des osmanischen Reiches in Europa*, c. I. (Hamburg-Gotha 1840), s.243. - Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c.I. (Ankara 1947), s. 61 vd. Ayrıca, I. Murad'ın, 1354 de Osmanlı Ülkeleri arasına katılan ve sonradan tekrar elden çıkan Ankara ve dolayları ile Sultan-Önü (*Eski-Şehir*) taraflarını geri aldığına ve kardeşlerini ortadan kaldırdığına dâir bk. ayn. müellifin *Murad I.* (s.587 vd.) isimli makalesi. - Ş. Tekindağ, *Karamanlılar*, İA. c.VII. (İst. 1953), s. 321A.

4. - Oruç Beğ, *Tevârih-i Âl-i Osman*. Die Frühosmanischen Jahrbücher des Urudsch. Oxford ve Cambridge elyazmalarını ilk olarak düzenleyen ve nşr. F. Babinger. Hannover 1925, s.20 vd. - İdris-i Bitlîsi, *ayn. nus.* vrk. 146A. - Lûtfi Paşa (Âli), s.32. - Müneccim- Başı, *Adı Geç. esr*, c.III., s.292. - Zinkeisen, *Gesch. Os. Reiches.*, c.I., s. 218 de, I. Murad'ın Balkanlar'daki fütuhâtına 1361 de başladığını kabul etmektedir. - Uzunçarşılı, *Murad I.*, ayn. yer., s. 588 ve *OT.*, c. I., s.62

rad Bey'in tekliflerim kabul ederek, Barış Antlaşması imzalamaya mecbur oldu. Zira, Türkler, Anadolu'dan devamlı olarak göçmen getiriyorlar ve bunları, daha ziyâde sahil bölgelerine yerleştiriyorlardı. Bu suretle kıyılar dikkatle kontrol altına alınmakta olduğundan, savaşa devam imkânı gün geçtikçe azalıyordu.

Yapılan antlaşma ile Bizans İmparatorluğu, Trakya'da Osmanlı Devleti'nin yerleşmesini tanıdıktan başka, her yıl belirli bir vergi ve yardımcı kuvvetler göndermeği de kabul ediyordu. Murad Bey Anadolu'da savaşa tutuşacak olursa imparator, Bizans Ordusu ile onun yanında yer alacaktı. Bu ise, Bizans'ın Türk himayesini kabul etmesi demektir (1364) 6.

Osmanlı Devleti ile Bizans İmparatorluğu arasında zahiren bir barış devri açılmış bulunmasına rağmen, bir taraftan imparator, doğabilecek fırsatları gözetliyor, diğer taraftan Murad Bey de, Dimetoka'da üsslenerek, Bizans hudutları dışına taşan genişleme hareketlerine devam ediyordu. En sonunda Filibe de düştü.

Bir kaç yıl içinde Bizans'ın katlanmak zorunda kaldığı durumda, şimdi Bulgaristan ve Sırbistan da karşı-karşıya kalmış bulunuyordu. Olayların bu suretle gelişmesi Balkan Devletleri'ni birleştirdi. Macar K1-

5. — Tevkîî Mehmed Paşa, *ad. geç. esr.*, s.91. — Âşık Paşa-Zâde, *Tarih*. Nşr. Âli Bey (İst. 1332), s. 52-54. - İdris-i Bitlîsî, *ayn. nus.* vrk. 146A-150A. - Lûtfî Paşa (Âli), s. 32 vd. — İbn-i Kemâl, *ad. geç. esr.* (Ali Emîrî nus.), c.III., vrk. 3B-5A. — Mehmed Neşrî, *Cihân-nümâ*, die altosmanische Chronik des Mevlâna Mehemed Neschrî. Faksimile nşr. F.Taeschner, 52 vd. - *Tevârih-i âl-i Osman*, die altosmanischen Anonymen Croniken. In Text und Übersetzung Heraus gegeben von Dr.F.Giese. I. Text und Variantenzeichnung (Breslau 1922), s.20 vd. - Küçük Nişancı Mehmed Paşa, *Tarih*. İst. 1279, s. 118-120. - Hoca Sa'dü'd-din, *Tâcüt-Tevârih*, c.I. (İst.1279), s. 70-73. - M.Âli, *ad. geç. esr.*, c.V.,s.66-69. - Kara-Çelebi-Zâde, *Ravzatül-ebâr* (Kahire 1248), s. 344 vd. - Solak-Zâde, *yan. esr.*, s. 28-30, 33-35. - Münecim-Başı, *ayn. esr.*, c.III., s. 292-294. - Hayrullah, *ad. geç. esr.*, cz. 4, s. 48-50. — Uzunçarşılı, *OT*, c.I., s.63-65 ve *Murad I*, *ayn. yer.*, s. 588. - B. bşk. Dukas, *Bizans Tarihi*. Tür. Trc. Mirmiroğlu (İst. 1956), s.6 olmak üzere bkz. Hammer, *Dv. Os. T.* Tür. Trc. M. Atâ. c.I. (İst. 1329), s.207 vd., 217 vd. - Zinkeisen, *ad. geç. esr.* c.I., s.218-226. -Jirecek, *Geschichte der Bulgaren* (Prag 1876). Tür. Trc. F. Işıkozü (TTK. nda daktilo yz.), s.59. - Iorga, *Geschichte des osmanischen Reiches*. c.I., s.207 de, Burgaz'ın çeşitli yer aldıkları hk. açıklama yapılmıştır.

6. - Tevkîî Mehmed Paşa, *ad. ge. est.*, s.91. - Lûtfî Paşa (Âli) s. 41. - İbn-i Kemâl, *ad. geç. esr.* (N. Osmaniye nus.) , c. III., vrk. 9B. — *Tevârih-i âl-i Osman*, *ayn. yer.* (Dr.F.Giese), s.26. - Hammer, *Dv.Os. T.*(M.Atâ), c.I., s.212,229. - Hayrullah, *ayn.esr.*, cz.4, s.42,51. - Iorga, *Gesch. Os. Reiches.*, c.I., s. 212 vd. - Uzunçarşılı, *Os. T.*, c.I., s.49, 64-66 ve *Murad I*, *ayn. yer.*, s.588.

7. - Âşık Paşa-Zâde, *ayn. esr.* (Âli), s.55. - İdris-i Bitlîsî, *ayn. nus.* vrk. 152B. - 155A. - Lûtfî Paşa (Âli), s.33-35. - İbn-i Kemâl, *ayn. esr.* (Ali Emîrî nus.), c.III., vrk. 7A. - M.Neşrî (Dr.F.Taeschner), s. 56 vd.-*Tevârih-i âl-i Osman* (Giese), s. 21-24 de, bu muharebenin cereyan ettiği yeri "Çirmen karşısına, şimdiki zamanda dahi ol yere Sırf Sınduğu dirler" şeklinde açıklanmakta ve Edirne'nin fethinden sonra yapıldığı sanılan iki meydan muharebesinin, sözü geçen aynı muharebe olduğunu kaydetmektedir. — Hoca sa'dü'd-din, *ad. geç. esr.*, c.I., s.

ralı Nagy Lajoş, Sırp, Bulgar, Bosna, Ulah ve Macar kuvvetlerinden meydana getirilen "Güney-Doğu Avrupa Haçlı Ordusu" nun başına geçti. Buna rağmen, bu birleşik kuvvetlere, Edirne yakınında büyük kayıplar verdirilerek perişan edildi (1365) 7. "Sırp-Sındığı" adı verilen bu muharebe, her ne kadar Bizans İmparatorluğu'nun düşmanı olan Bulgar ve Sırp Kırallıkları'na da indirilmiş bir darbe teşkil etmekte ise de, imparatoru memnun edecek şekilde neticelenmemişti. Çünkü bu mühim zaferi Osmanlı Ordusu'nun bir keşif kolu mahiyetindeki Öncü Kuvvetleri kazanmıştı. Şu hâlde, asıl Osmanlı Ordusu, henüz ciddî bir meydan muharebesi vermemiş bulunduğu⁸, Kısm-i Küllî (asıl ordunun kendi) bütün dinçliği ile ayakta duruyor ve her hâlde yeni fırsatlar kolluyordu. Mevcudu 60,000 e yaklaşan bu taze kuvvetin 9 önünde, yalnız Bizans'ın elindeki küçük topraklar değil, bütün Balkan Yarımadası da istilâya açık kalmış bulunuyordu.

Murad Bey'le yaptığı antlaşma gereğince, bu Balkan Paketi'na açıktan açığa katılmıyacağını kuvvetle tahmin ettiğimiz Johannes'in, bu Haçlı Seferi'ni müteakip beklediği kurtuluş ümidi de böylece suya düşmüş oluyordu.

İmparator 1371 yılına kadar, şartlarına bağlı kalacağına yemin ettiği bir antlaşma belgesine rağmen, Murad Bey'le müttefik de bulunduğu hâlde, yerine oğlu IV. Andronikos'u 10 bırakarak (1363) gizlice Avrupa'ya ve oradan da Macaristan'a gitti. Kırıl N. Lajoş'a Türkler'e karşı kendisine yardım edildiği takdirde, katolik olabileceğini söyledi. Bununla beraber, Kırıl'ın Türkler'i iyi tanıması sebebiyle, bu müracaatı sonuçlandırmak mümkün olamamıştır. Mamafih Lajoş, İmparator'un dayısı olan Savua kontu VI. Amadeo'ya, yeğenine yardım etmesi için mektup yazdı. Bu hususta ayrıca Papa da israr etti **11**.

73-79. - Kara-Çelebi-Zâde, *ayn. esr.*, s.344-346. - Solak-Zâde, *ayn. esr.* s. 31 vd. - Münecim-Başı, c.III., s.293 vd. - Hammer, *Dv. Os. T.* (M.Atâ), c.I., s.209,212 vd. - Hayrullah, *ayn. esr.* cz.4, s.43,53 vd. — Zinkeisen *adı geç. esr.*, c.I., s.225 vd. — Jirecek, *ayn.ers.*, s.59. - Iorga, *Gesch. Os. Reiches.* c.I., s.241 de, muharebenin, 1371 de Çirmen mevkiinde vukûbulduğunu, bu muharebeye Sırp-Sındığı adı verildiğini kaydetmektedir. — Uzunçarşılı, *OT*, c.I., s. 65-67,81. Ayrıca, Çirmen Muharebesi'nin, yalnız Sırplar'la ve 1371 de yapılan ayrı bir meydan muharebesi olduğu hakkında bk. *ayn. esr.*, c.I., s. 91 nt.2, s. 127; b. bk. Uzunçarşılı, *Murad I.*, *ayn. yer.*, S.589B.

8. - Osmanlı Ordu su'nun,bilhassa Rumeli tarafında yaptığı istilâ hareketi esnasında karşılaştığı ilk ciddî tehlike, birleşik Sırp, Bulgar, Bosna, Eflâk ve Macar kuvvetleri idi. Düşmanı, Lala-Şâhin Paşa'nın maiyetindeki komutanlardan Hacı İl-Beği, 10,000 kişilik bir kuvvetle dağıtmış, kaçanlardan bir kısmı Meriç Nehri'nde boğulmuş, bir kısmı da yok edilmiştir. Macar Kırılı Nagy Lajoş zorlukla canını kurtararak kaçabilmiştir. (Uzunçarşılı, *Murad I.*, *ayn. yer.*, s.589 ile bu konu için faydalandığı diğer eserler).

9. - Donado da Lezze, *Historia Turchesca* (1300-1514), Publicata adanotata, Impreuna cu o introducere de Dr.I.Ursu (Bucuresti 1910), s.6 da, S.Murad'ın, 60,000 kişi olduğu söylenen bir ordu ile, Gelibolu tarafına geçtiğini ifade etmektedir. Yaptığımız hesaplar ve tahminlere göre, bu ordunun o sıralarda toplananlarla bu sayıya yükselebileceğine ihtimâl veriyoruz (müellif).

10. - Hammer, *Dv. Os. T.*,c.I.,s. 230. - Hayrullah, *ayn. esr.*, cz. 4, s.43 vd. - Uzunçarşılı, *OT*, c.I., s.49.

11. - Uzunçarşılı, *OT*, c.I., s.49.

1366 da 15 kadirge ve 1500 erle yola çıkan Amadeo'ya, Macaristan ve Kıbrıs Kırallıkları ile Venedik Cumhuriyeti de katılmak karârındaydılar. Fakat, konda ancak 4 Ceneviz ve bir o kadar da Venedik savaş gemisi ile Midilli beyi Franciscus Gattilusio iltihak ettiler. Amadeo, Bulgaristan yoluyla memleketine dönmekte olan imparatorun, bu memlekette tevkif edilmesi üzerine, onu kuratarmak için, harekete devam zorunda kaldı. 24 Ağustos 1366 da Akdeniz Boğazı'nı geçerken, Gelibolu kalesini zaptederek, Bizanslılar'a verdi (1366); Karadeniz'e açıldı. Bulgaristan'ı tehdit ederek imparatoru kurtardı 12.

Bu esnada babasının dayısı olan Amadeo'ya yardım ettiği anlaşılan IV. Andronikos'un Marmara Denizi sahillerini tecâvüz ederek, Türk toprakları üzerinde tahribat yaptırmış olması ihtimâli kuvvetlidir. Nitekim, bir kaç gemiyle Yalova'ya çıkarma yapan Bizanslılar'a şiddetle karşı konulmuş ve yüzlerce esir de alınmıştır 13.

V. Johannes'in, Murad Bey'in haberi olmadan ve onun aleyhine mütetefik aramak kastiyle seyahate çıkması, Amadeo'nun hareket tarzı, Bizanslıların Gelibolu'ya sahip çıkmağa kalkışmaları ve nihayet Yalova baskını, mevcut antlaşmanın Bizanslılar tarafından açıkça ihlâli demektir. Böylece, 1364 barışı yedi senelik olduğu hâlde, daha o yıldan itibaren Bizans İmparatorluğu ve yardımcıları tarafından, bir taraflı olarak bozulmuş bulunuyordu. Keza, bu sıralarda tahrip ve işgal edildiğini tahmin ettiğimiz Biga ile Gelibolu'yu geri almak ve Biga harekâtına yardım etmiş olan imparatoru te'dip etmek maksadiyle I. Murad da harekete geçmeye mecbur olmuştur 14.

Bu harekât, Murad Bey'in Bizans topraklarını ikinci istilâsı oldu. Bu defa Bizans-Osmanlı savaşı, bir mütareke mâhiyetinde olan 1364 barışının imza edildiği yılda başlayarak, on iki yıl kadar devam etmiştir (1364-1376):

Savaşın ilk safhası, 1367 ye kadar Bizans ve yardımcılarının taarruzları ile geçer. İkinci safhası ise, Bizans'ın elindeki son arazi parçalarının Türkler

12. - İbn-i Kemâl, *ayn. esr* (Ali Emîrî), c.III., vrk. 8A-9A. - Kiliseler'in birleştirilmesi konusu bilindiği üzere, IV.— XVI. yüzyıllar arasında 21 kere ele alınmıştır. (Bk. Hayrullah, *cz.I.*, s. 132). Bu sebeple bu konuya alışılmış ve mesele cazibesini kaybetmiştir. Ayrıca aynı müellif ve *ayn. esr*, *cz.* 4, s.44 e de bknz. - Jirecek, *ad. geç. esr.* s.62. - Iorga, *Gesch. Os. Retches.*, c.I., s. 225-229. - Uzunçarşılı, *OT*, c.I., s.49 vd. 69,83 de müellif yanılarak, İmparatorun 1367 de Avrupa'ya gittiğini, dönüşünde Bulgarlar'ın eline düştüğünü ve 1366 tarihinde de, Amadeo tarafından kurtarıldığını yazmaktadır. Bu olayların yazımızda kaydettiğimiz gibi, dizilmiş olması icâp eder. Yine ayn. yazarın, *Murad I.*, ayn. yer.s. 589 a da bknz.

13. - İdrîs-i Bitlisi, *ayn. nus.*, vrk. 158 A. - Sa'dü'd-din, *ayn.esr*, c.I., s.81. - Solak-Zâde, s.32. — Hayrullah, *ayn. esr.* *cz.4.*, s.55 de, bu hareketi, o sırada veliaht olduğunu söylediği Manuel'in yaptığını yazıyor.

14. - Âşık Paşa-Zâde, *ayn. esr* (Âli), s. 55-56. - İdrîs-i Bitlisi, ayn. nus. vrk. 156A. - İbn-i Kemâl, *ayn. esr.* (Ali Emîrî Ktp. nus.) ,c. III., vrk. 8A-9A. - *Tevârih-i âl-i Osman* (Giese), s. 22. - K. Nişancı Mehmed Paşa, s.120. - Sa'dü'd-din, *ayn. esr*, c. I.,s.8Q, - M.Âli, *ayn. esr*, c.V., s.66. - Solak-Zâde, s.31 ve. - Müneccim-Başı, *ayn. esr.*,c.III. s.294. - Kara-Çelebi-Zâde, *ad. geç. esr.* s.344. - Hammer, *Dv. Os. T.*, c.I., s.229. - Hayrullah, *ayn. esr*, *cz.4*, s.43.58. - Iorga, *Ayn. esr.* c.I, s.240. - Donadoda Lezze, *ad. Geç. esr.* s.6 vd. - Uzunçarşılı, *OT*, c.I, s. 68.

tarafından alınması ve Johannes'in neticesiz kalan ikinci Avrupa seyahatı (1367-1369) ndan bir kaç yıl sonra sona erer (1367-1376) 15.

Filhakika Murad'ın da, dedesi ve babası gibi, Marmara Bölgesi'nin ve bilhassa Boğazlar Bölgesi'nin fethini ikmâl etmek gayesini takip ettiğini söyleyebiliriz. Bu, ikinci savaş sırasında tamâmiyle belli oldu. Gelibolu, 10 aylık bir düşman işgalinden sonra, 14 haziran 1367 de Bizanslılar'ın elinden tekrar geri alındı. Bilâhare burası bir üss telâkki edilerek 16, Silivri, Çekmece ve Yeşilköy tarafları yağma edildi; Hayrebolu zaptolundu. Bir yıl sonra, Pınar-Hisar ile Vize işgal edildi.

Daha önce elden çıkmış olan Kırklareli tekrar alındı. İmparator'un Vize'yi kurtarmak için giriştiği hareket başarısızlıkla sona erdi. Bu arada bir çok kereler Türk süvarileri İstanbul'un kara surları önlerine kadar gelerek at saldı. Karadeniz Boğazı'nın Rumeli kıyılarına indiler. Bütün Trakya, İstanbul, surlarına kadar istilâya uğradı. Böylece Türkler, Boğazlar'ın her iki sahiline ulaştılar veya istedikleri zaman ulaşabilecek bir duruma geçmiş oldular.

Avrupa'dan elleri boş ve perişan bir hâlde dönen Johannes, bütün memleketin elden çıktığını ve imparatorluğun, yalnız İstanbul surları içine sıkışmış bir Site Devleti hâline girdiğini gördü. Üçüncü oğlu Teodoros'u elçilik görevi ile Murad Bey'in yanına gönderdi. Murad Bey, Balkan Devletleri'nden, Edirne'yi basmak teşebbüslerinin öcünü almak istediği için, imparatorun af dileğini kabul ederek, barışmağa razı oldu 17.

Bizans İmparatorluğu, bilhassa bu yeni antlaşma ile bağımsızlığını feda etmek karşılığı, yaşamak istediğini göstermiş oluyordu. Bundan dolayıdır • ki, imparatorların bu barıştan sonraki teşebbüsleri, Osmanlı-Türkleri tarafından bir İsyân Hareketi şeklinde telâkki edilir olmuştur.

Johannes, Murad Bey'e oğlu vâsitasıyla şu tekliflerin kabul edilmesini istirham etmiş olmalıdır:

1- Çatalca Yarımadası'nda iki devletin hudutlarının Silivri'nin batısından 18, başlayan ve Çatalca - İnceğiz - Bulonya-Terkos mevkileri yakınından ve bu mevkilerin doğusundan geçerek, Karadeniz'e ulaşan

15. - Âşık Paşa-Zâde (Âli), s.60-62. - Hayrullah, *ayn. esr.*, cz. 4, s.48. - Jirecek, *ad. geç. esr.*, s.48. - Uzunçarşılı, *OT.*, c.I., s.50,83.

16. - Kara-Çelebi-Zâde, *ayn. esr.*, s.346. - Müneccim-Başı, *ad. geç. esr.*, c. III., s.295. - Donado da Lezze, *ayn. esr.*, s.7. - Köprülü, *Osmanlı Devleti'nin Doğması ve büyümesi* (Ülkü) Mc. c.VII. (Ankara 1936) s.405. - Uzunçarşılı, *Murad I.*, ayn. yer, s.589.

17. - İdrîs-i Bitlîsî, *ayn. nus.* vrk. 163B, 166A. - İbn-i Kemâl, *ayn. esr.* (Ali Emîrî ktp. nus.), c.III., 9B. - *Tevârih-i âl-i Osman* (Giese), s.24. - Sa'dü'd-din, *ayn.esr.*, c.I., s.86-88. - Müneccim-Başı, c.III., s.296 vd. - Hammer, *Dv. Os. T.*, c.I., s.231. - Harullah, cz.4, ş. 45, 58-60. - Zinkeisen, *Gesch. Os. Reiches.*, c.I., s. 228 vd. - Uzunçarşılı, *OT.*, c.I., s. 50 vd., 69; *Murad.*, ayn. yer, s.589 vd.

18. - İbn-i Hacer, *Anbâ'ul-gumar fî-abnâ'î'l-umar*, c.I. (İst.Köprülü ktp. Yz. nr. 1007-08), vrk. 105A. - İbn Haldun, *Al-İbar va dîvânu'l-mubtada'-v'al-haber fî ayyâmî'l-Arabi v'al-Acam v'al-Barbar*, c.V. (Bulak 1284), s.562.

bir hat olmak üzere, kabul edilmesi ve bu hattın doğusunda kalan arazi parçasının imparatorluğa geri verilmesi 19.

2- Her yıl belirli bir verginin kabul edilmesi,

3- Kendisinin veya oğullarının veya bizzat yahut oğullarından birinin, yardımcı Bizans kuvvetleri ile Türk Hükümdarı'nın arzu ettiği zamanda ve istediği savaş bölgelerinde Osmanlı Ordusu'na kabul edilmeleri,

4- Bu antlaşma hükümlerini yerine getirmesi hususunda te'minât olmak üzere elçilikle gönderdiği oğlunun rehine olarak maiyetlerinde kalmasına müsaade olunması (1376) 20.

Bizans İmparatorluğu bu suretle, başta Türk-Osmanlı, Bulgar ve Sırp, Venedik ve Ceneviz'in, dostluktan daha çok devam eden düşmanlıklarından, geçici bile olsa, kurtulmak imkânını elde etmiş oluyordu. Ancak, metbû ve tabî devletler birbirleri hakkında ne düşündüklerini de çok açık bir şekilde bilmektedirler.

Bu itibârla, Murad Bey'in gerek Balkan ve gerekse Anadolu tarafındaki genişleme hareketleri, Bizans'ın mukadder âkibetine biraz daha yaklaşması demek olduğundan, İstanbul'da korku ve dikkatle takip edilmekteydi 21.

Johannes, Avrupa seyahati esnasında ikinci oğlu Manuel'in kendisine para te'min ederek Venedik'e kadar getirmesinden çok memnun olmuş ve onu imparator ilân etmişti. Murad da yeni durumu tasvip etmekte bir mahzur görmemişti (1376) 22. Fakat imparatorun bu tercihi, oğlu Manuel ile beraber I. Murad'ın maiyetinde buldukları bir Anadolu seferi sırasında 23 Trakya'da oldukça önemli bir ayaklanmaya sebep oldu. Her iki hükümdar, bu sefer müdetince yerlerine vekil bıraktıkları oğulları Savcı Bey ile Andronikos'un anlaşmalarını ve iktidara göz koyduklarını gördüler. Johannes, Murad'ın kendisinden şüphe etmiş olmasından çok korktu. İsyân kanlı bir şekilde bastırıldı 24.

19. - Her ne kadar, genel olarak, yerli tarih yazarları birbirlerinden faydalanmakta iseler de, kullandığımız yerli ve yabancı kaynakların verdikleri bilgi ve getirdikleri ayrı ve orijinal görüşler, bizde böyle bir hududun tesbitine imkân verebileceği kanâatini uyandırmıştır. Bilhassa bu hususta İdrîs-i Bitlîsî, vrk. 66 da tatmin edici bilgi vermiştir.

20. - Uzunçarşılı, *Os. T.*, c.I., s.51.

21. - İdrîs-i Bitlîsî, vrk. 161B, 164A, 165A, 168A, 170B-171B, 173A, 177B-179A, 180B. - İbn-i Kemâl, *ayn. esr.* (N. Osmaniye ktp. nus.), c. III., vrk. 11B-15B. - E. Gibbon, *The History of the declin and fall of the Roman Empire*, c.VII. (London 1855), s. 148.

22. - Dukas, *Bzns.T.* (Mirmiroğlu), s.26. - Hammar, *Dv. Os. T.*, c.I., s.131. - Uzunçarşılı, *OT.*, c.I., s.51. Yazar, *Murad I.*(s.592) isimli makalesinde, İmparatorun, Manuel'i sâdece *Saltanata* ortak yapmak istediğinden bahsetmektedir.

23. - Hammer, *Dv. Os. T.*, c.I., s.231. - Uzunçarşılı, *OT.*, c.I., s. 51 ile *Murad I.*, *ayn. yer*, s.592.

24. - Dukas, prenslerin isyanı olayını, birlikte hazırlanmış ve tatbik edilmiş bir hareket olarak almakta, âsi Osmanlı Şeh-zâde'si Savcı Bey yerine, Kunduz i (Gündüz?) adında başka bir Şeh-zâde ismi vermektedir. (bk. *ayn. esr.* s.26). — İdrîs-i Bitlîsî, *ayn. nus.*, vrk. 181A da, Murad'ın, Savcı Bey'i Bursa'da yerine bırakarak, Rumeli'ye sefere çıktığını, bu sırada

Fakat, bu isyan hareketi yüzünden, kısmen gözleri sakatlanmış olduğu hâlde, babası tarafından hapsedilen IV. Androkinos, 1376 da Cenevizler tarafından kurtarıldı²⁵. Babasını ve kardeşi Manuel'i, vaktiyle kendisinin hapsedildiği yere kapayan Andronikos'a, bu başarısında Cenevizler'den başka Murad Bey de yardım etti 26. Yeni imparator buna karşılık 1376 Tâbiyyet Antlaşması'na bir hüküm daha ilâve ediyordu 27:

İstanbul'da bulunan müslümanların dâvalarına bakmak için, bir Kadı tâ-yin olunacaktı. Yâni, Murad Bey, İstanbul'daki Türkler'in, 1376 yılına kadar, imparatorluk mahkemeleri huzurunda görülen dâvalarının, bu tarihten itibaren, Türk Mahkemesi huzurunda karara bağlanması hakkını da elde etmiş oluyordu.

Üç yıl sonra Johannes, Manuel ile beraber, Venedikliler'in gayreti ile hapisten çıkarılarak kaçırıldı ve 1379 da Murad Bey'e iltica etti. Bunun üzerine Murad, bu defada Johannes'in tekrar imparator olmasını te'min etti. Murad, bu yardımına karşılık, Andronikos'un tâdili' baki kalmak şartıyla, altı yıl önce aralarında yaptıkları antlaşmanın, yıllık vergi ve asker yardımı maddelerini kendi lehine bir kere daha değiştirmeye muvaffak oldu.

Johannes, her yıl otuz bin duka altın vergi vermeği ve istenildikçe Osmanlı Ordusu'na on iki bin kişilik bir kuvvetle katılmayı taahhüt ediyordu.

(787) Şeh-zâde'nin tahtı ele geçirmeğe kalktığını; hattâ, iki tarafın Nilüfer çayı kenarında muhabereye tutuştuklarını, Savcı'nın yakalandığını, babası onu öldürmek istemediğinden, öğütle yola getirilmek istendiğini ve sonunda Savcı'nın söz dinlememesi yüzünden öldürüldüğünü kaydetmek tedir. — H.Sa'dü'd-din'de de, Bizans'lı prense âit bir işaret yoktur. (.c.I., s. 101 vd.) — Ayrıca bk. M.Âli. *ayn.esr.* c.V., s.66. - Münecim—Başı, c.III., s.300 de, Savcı Bey'in Bayezid Zamanı'nda öldürüldüğünü yazmaktadır. - Kezâ bk. Hayrullah, cz. 5, s.68 ve 75. - Zinkeisen, *GOR.*, c.I., s.237—239 ve âsilerin Anemas Kulesi'ne kapatıldıklarına dâir s. 272 e bk. - E. Gibbon, *ad. geç. esr.* c.VII., s.155 de, Savcı'nın da Andronikos ile birlikte Anemas Kulesi'ne kapatıldığını yazmakta ise de, o'nun boğulduğuna muhakkak nazarıyla bakabiliriz.- Hammer, *Dv. Os. T.*, c.I., s. 231 vd. Burada müellif, olayın 1385 de cereyan ettiğini kaydetmiştir. — Iorga, *GOR.*, c.I., s.251 vd. — Silberschmidt, *Venedik Menbâları'na nazaran Türk İmparatorluğu'nun zuhuru zamanında Şark Meselesi*. Tür. Trc. A.Cemal Köprülü (İst. 1930), s. 65 de, bu isyanın 1376 tarihinde olduğunu, şüphe bırakmıyacak bir dilde kaydetmiştir. - M.F. Köprülü, *Les Origines de l'Empire Ottoman* (Paris 1935), s. 124 ve *Os. Dv. Doğm.* ayn. yer, s. 404. - Yınanç, *Bayezid I.*, İA. c.II. (İst. 1943), s. 369A'da, isyan tarihini 1385 olarak kabul etmiştir. B bk. Savcı Bey'in Bayezid Zamanı'nda ölmüş olduğunun yanlışlığı hk. bk. *ayn.makl.* S.369B. — Uzunçarşılı, *OT.*, c.I., s.51,139 ile *Murad I.*, ayn. yer, s.592 de, bu isyanın yerinin ve tarihinin kesin olarak tesbit edilemediğini, yerli ve yabancı kaynaklara dayanmak suretiyle, ifade etmektedir.

25. — Dukas, *ad. geç. esr.* s.26 vd. - Hayrullah, *ayn. esr.* cz.4, s.76. - E.Gibbon, *ayn. esr.* c.VII., s.155 vd. - Manfroni, *Le Relazioni fra Genova, l' Impero Bizantino e i Turchi* (Genova 1898), s. 716. - Iorga, *ayn. esr.* c.I., s.252. - Uzunçarşılı, *OT.*, c.I.,s.52.

26. - Dukas, *ayn. esr.* s.27. - E.Gibbon, *ayn. esr.* s.VII., s.156. - Iorga, *GOR.*, c.I., s. 251. - Uzunçarşılı, *OT.*, c.I., s.52 de, Osmanlılar'ın 4000 azab (*hafif piyade*) ve 5000 süvari ile yardım ettiklerini kaydetmektedir.

27. - Iorga, *GOR.*, c.I., s.252. - İ. Hakkı Uzunçarşılı, *OT.* c.I., s.53.

Andronikos'a gelince öldürülmedi; kendisine bir vazife verildi 28.

Trakya'da patlak veren Savcı ve Andronikos isyanı ile Bizans tahtı etrafında zuhur eden hâdiselerden sonra, Makedonya'da, dördüncü bir hâdise daha cereyan etti:

Selanik'te bulunan genç imparator Manuel ile, harekâta başlamış olan Osmanlı Ordusu komutanı Çandarlı Kara-Halil Hayreddin Paşa arasında Serez yüzünden bir anlaşmazlık çıktı. Selanik kuşatıldı. Manuel, şehrin sukut etmesi ihtimâli kuvvetlenince korkarak, babasına sığınmak istedi ise de, Johannes oğlunu kabul edemedi. Manuel Midilli'de de aynı muameleye mâruz kaldı ve Murad Bey'in merhametine iltica etti. Osmanlı-Türk Hükümdarı, kaçak ve sığınacak bir yer bulamayan bu Bizans İmparatoru'nu affetti 29. Bu olaydan sonra, baba oğul imparatorlar, I. Murad'a tam bağlılık gösterdiler ve hizmet ettiler 30.

Bizans'ın, Osmanlı Pâdişâhı'nın şehâdeti ve zaferi ile neticelenen Birinci Kosova Meydân Muharebesi (1389) 31 nin hazırlanışında bir rolü olup olmadığını kesin olarak bilmiyoruz. Ancak, sefere çıkarken, bu tabî imparatorluğun, Boğazlar Bölgesi'nde her çeşit sefer ikmâlini kolaylıkla kesebileceğini ve orduyu arkadan vurabileceğini hesap eden Murad'ın, imparatorun bir kızını kendine ve diğer iki kızını da şehzadeleri Bayezid ile Yâkub Beyler'e aldığını görüyoruz (1387) 32.

28. - E. Gibbon, *ayn. esr.*, c.VII, s.156 . — Iorga, *GOR.*, c.I., s.253 de, açık olarak her yıl 3000 duka vergi kaydını belirtmiştir. Ayrıca bk. Uzunçarşılı, *OT.*, c.I., s.53.

29. - Hayrullah, *ad. geç. esr.*, cz. 4, s.63 vd. - Hammer, *Dv. Os. T.*, c.I., s.234 vd. - Zinkeisen, *GOR.*, c.I., s.240 vd. — Uzunçarşılı, *OT.*, c. I, s. 52,73 ve *Murad I.*, ayn. yer, s. 590.

30. - I. Murad, Alâeddin Ali Bey'in üzerine ilk sefere çıktığı zaman (1387), Bizans İmparatoru, yardımcı kuvvetlerin başında Pâdişâh'ın maiyetinde bulunmuştur (Uzunçarşılı, *ad. geç. mkl.*, s. 592 vd. Ayrıca bk. s.596); keza bk. *OT.*, c.I, s.53.

31. - Kosova Meydân Muharebesi'nin siyâsî ve askerî hazırlık safhaları ile cereyan tarzı hk. geniş bilgi için bk. İdrîs-i Bitlîdî, *ayn. nus.* vrk. 189B-206A. — Zinkeisen, *Gesch. Os. Reiches.*, c.I., s.256 da, bu muharebede, Murad'ın yardımcı kuvvetleri arasında Saruhan, Menteşe, Aydın ve Hamid—Oğulları kuvvetleri de söz konusu edilmektedir. Muharebenin cerayân tarzı hk. s.258-263 de geniş bilgi verilmiştir. - Iorga, *ayn. esr.*, c.I., s.263 vd. - Köprülü, *Os. Dv. Doğm.* ayn. yer, s.405. — Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri* (Ankara 1937), s. 24 de, Candar-Oğlu Süleyman paşa'nın, bu savaşa yardımcı kuvvetler gönderdiğini kaydediyor. Keza bk. *OT.*, c.I., s.92, 135 ve bu müellifin *adı geç. mkl.nde*, Karaman-Oğlu'nun, I. Murad'a karşı kurulan II. Balkan Paktı'na girdiği , bâzı kaynaklara atfen ifade olunmaktadır. - M.H.Yınanç, *Bayezid I.*, ayn. yer, s.369 da, Kosova Muhârebesi'nde, Germiyân, Aydın, Saruhan ve Menteşe ile Hamid-Oğulları'nın, I. Murad'ın Bağlaşkaları olarak, bulunmuş olduklarını kaydetmektedir.

32. — İdrîs-i Bitlîsî, *ayn. nus.*, vrk. 191A. Ayrıca, Sultan'ın Kosova Cengi'ne giderken, yollarda geçtiği Bizans köy ve kasabalarında ziyafetler verildiği de işaret edilmektedir (vrk. 200B). - İbn-i Kemâl, *ayn. esr.* (N. Osmaniye ktp. nus.), c.III., vrk. 20A'da, Pâdişâh'ın, O'nu (İmparatoru), düşmanlarının başı olarak bildiğini ve Sırbistan seferine giderken, imparatorun, arkasını kesmemesi için böyle hareket ettiğini söylüyor. - Neşrî (F. Taeschner), s.65. - Kâra-Çelebi-Zâde, *ayn. esr.*, s.349. - Solak-Zâde, *ayn. esr.*, s. 40. - Hammer, *Dv. Os. T.*, c.I., s.242. - Hayrullah, *ayn. esr.*, cz.4, s.45,78. - Zinkeisen, *Gesch. Os. Reiches.*, c.I., s. 135—139.

I. Murad, kendi ordusundan üstün olan Haçlı Ordusu'nu yenebildi ise de, "Miloş Koble = Miloş Obiliç" adındaki bir sırp tarafından şehit edildi 33. Yerine, muharebe meydanında ve komutanlar tarafından, Bayezid Çelebi geçirildi 34.

Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk kurucusu olan I. Murad, bu devleti yalnız Asya değil, aynı zamanda bir Avrupa Devleti durumuna yükseltti. Yukarıda arzettiğimiz malûmattan da anlaşılacağı üzere, gerek Bizans İmparatorluğu ve gerekse Balkan Devletleri tarafından gösterilen mukaavemeti kırarak Osmanlı Devleti'ni, ilk defa bir imparatorluğu andıracak şekilde iki kıt'a üzerinde genişletti 35.

1365 de Edirne'yi devlet ve askerî hareket merkezi ittihâz ettiği zaman, Balkan Devletleri, hattâ Avrupa Devletleri, Doğu'da bir Türk Meselesi'nin mevcudiyetini şiddetle hissetmişlerdir. Çünkü, Edirne'nin fethi ve sonra da devlet merkezi ve askerî üss hâline getirilmesiyle, yalnız Bizans İmparatorluğu Balkanlar'dan tecrit edilmekle kalmıyor, bütün Güney-Doğu Avrupa kara yolları da Türk Orduları'na açılıyordu.

Nitekim Edirne, kısmen Murad'ın sağlığında ve kısmen de onun ölümünden sonra, Balkan Devletleri'ni önce vergi verir devletler durumuna düşüren ve daha sonrada ilhaklarını te'min eden, nihayet İstanbul'un Fethi ile neticelenen bütün harekâtın hazırlandığı birinci derece ehemmiyette bir üss olmuştur.

Bizans İmparatorluğu, bin yıllık bir zaman zarfında ilk defadır ki, aynı kuvvetlerle, I. Murad Devr i'nde iki taraftan birden tehlide mâruz kalmıştır 36.

33. — İbn Haldun, *ad. geç. esr.*, c.V., s. 562. - As-Sahâvî, *Az-Zav'u'l-lâmifia'yani'l-karni't-tâsi*, c.XI. (Kahire 1355). Tür. Trc. Doç. Dr. Şevkiye İncak, s.148/12 vd. - İbn Tagrî-birdî, *Al-Manhalu's-sâfi v'al-mustâfi ba'd al-vâfi* (N. Osmaniye ktp. Yz.nr. 3428-29. Tür.Trç. Ş.İncalcık), c.II., s. 511. - Şü'krullah, *Behcetü't-tevârih*, c.I., nşr. ve alm.trç. Theodor Seif, Der Abschnitt über die Osmanen in Sükrullah's persischer Universalgeschichte.Mitteilungen zur osmanischen Geschichte (1924), s.92-94. - Tevkiî Mehmed Paşa, *ad. geç.esr.*, s.91. - Dukas, *ayn. esr.*, s.7. - İdrîs-i Bitlisi, *ayn. nus.*, vrk. 196A, 206A-209A. - İbn-i Kemâl, *ayn. esr.* (N. Osmaniye ktp. nus.), c.III., vrk.28B. - Hoca Sa'dü'd-din, *ayn. esr.*, c.I., s.122-125. - Solak — Zade, s. 48. - Zindeisen, *GOR.*, c.I., s.262 vd. - Iorga, *ayn. esr.*, c.I., s. 264 de, Kosova muharebesinin vukubulduğu tarihi, 15. Haziran. 1389 olarak vermektedir. — M.Halil Yınanç, *Bayezid I.*, ayn.yer, S.369B de, muharebenin tarihi, İdrîs'e göre, 4. Ramazan (27. Ağustos) cuma günü olmak üzere, kabul edilmiştir. - Uzunçarşılı, *OT.*, c.I., s.138 ile *Murad I.*, ayn. yer, s. 593 vd. Burada da muharebe günü hk. yeter bilgi verilmiştir. Orduların mevcudu için, kesin bir şey ifâde etmek mümkün değildir.

34. - Tevkiî M. Paşa, *ayn. esr.*, s.91 vd. - İdrîs-i Bitlisi, *ayn. nus.*, vrk. 209A'da, henüz S. Murad ruhunu teslim etmeden önce Bayezid'in babasının yanına getirildiğim, *Sultan'ın*, devleti oğluna emânet ettiğini, idare hk. da da vasiyet ve nasihatlar da bulunduğunu, üzerinde bilhassa dikkatle durarak kaydetmektedir. Ayrıca, vrk. 214A'da da, Yakup Çelebi'nin şehâdeti için, bir taht üzerinde iki *Pâdişâh* olamayacağı mücib sebebinin kaydediyor. — Zinkeisen, *GOR.*, c.I., s.269. - Yınanç, *ayn. mkl.* ayn. yer, s.369.

36. - İdrîs-i Bitlisi, vrk.161A. - İbn-i Kemâl, *ayn. esr.* (N.osmaniye ktp. nus.), c.III., vrk. 9B. - Hayrullah, *ayn. esr.*, cz.4, s.98 vd. - Zinkeisen, *GOR.*, c.I., s.226.264. - E.Gibbon, *ad. geç. esr.*, c.VII., s.147 vd. - Jirecek, *ayn. esr.*, s.63. - F.Köprülü, *Os. Da. Doğm.* ayn. yer, 5.405. - Uzunçarşılı, *OT.*, c.I., s.68. - G. R. Potter, *The Fall ofConstanthople May 29 th*, 1453, *History, Today*, c.III. (1953), s 41.

İstanbul'u almağa teşebbüs ettiği söylenmekle beraber 37, Murad Bey'in, 1363 den itibaren, bir Site Devleti hâline soktuğu Bizans İmparatorluğu'nu, vergi ve yardımcı asker veren tabî bir devlet durumuna getirmekle iktifa etmiş olması ihtimâli daha kuvvetlidir. Zira, bu küçük devleti idare edenler, Türk Hükümdarı tarafından istenen yerde ve zamanda maiyetinde dolaştırılabiliyor ve istemedikleri zamanlarda da yerlerinden atılabiliyorlardı 38.

Babası Orhan Bey Zamanı'nda, Osmanlı Devleti ile Cenevizler arasında kurulan dostluk münâsebetlerinin!, onun zamanında da devam ettiğini ve bir ticâret anlaşması yapıldığını görüyoruz. Hattâ, yalnız Cenevizliler'in değil, Orhan Zamanı'nda Türkler'i istihfâf eden Venedikliler'in bile, Murad'la tedafüi antlaşmalar yaptıkları muhakkaktır³⁹.

Gerek Pera Cenevizliler'i ile 8. temmuz 1387 de akdedilen ticâret anlaşması 40 ve gerekse Gelibolu'da bir gümrük mahalli ihdas edilerek, geçen gemilerden bir geçit resmi alınması 41, Venedik'in siyâset değiştirmesi, Murad, Bey tarafından Boğazlar'ın iktisadî vaziyetine ne kadar önem verildiğini gösterir.

Denebilir ki, bir komutan hüviyeti ile tahta geçen Murad, babası zamanından kalan yaşlı ve tercübeli komutanları sevk ve idare etmekte gösterdiği liyâkat ve ehliyet sayesinde ve onlar vâsıtasıyla Boğazlar Hâkimiyeti'nin en esaslı temellerinden birini teşkil eden Balkan Yarımadası'na Osmanlılar'ın kesin olarak yerleşmesini temin etmiştir 42.

37. - İdrîs-i Bitlîsî, *ayn. nus., vrk.* 31A'da, daha Osman Zamanı'nda İstanbul'un Fethi'nin bahis konusu edildiğini yazması, I. Murad'ın bunu aklından geçirmiş olmasını, tabîî telâkki etmemizi de gerektirecek mâhiyettedir. - Hammer, *Dv. Ov. T.*, c.I., s.236. - Gibbons, *Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşu*. Tür. Trc. Ragıp Hulusi [Özden] (İst. 1928), s. 95 de, I. Murad'ın, Johannes'i öldürmek amacı ile kurulan bir komploya girdiğini ve bu suretle İmparatorluğun Fethi'ni tamamlamak projesini aklından geçirmiş olacağını, referans vererek kaydetmektedir. Nitekim, Evliya Çelebi de, buna uyan bir ifâde kullanmaktadır (*Seyahat-nâme*, c.I., s. 90).

38. - E. Gibbon, *ayn. esr.*, c.VII., s. 148.

39. - Belgrano, *Dokumenti riguardanti la colonia Genovese di Pera* (Genova 1888). Frns. Trc. C. Bergeut ve ondan Tür. Trc. Behçet Gücer (TTK. Ktp.nde daktilo yz.), s.64-67, vsk. XXX. - Hayrullah, *ad. geç. esr.*, cz. 4, s.102. — Manfroni, *ad. geç. esr.*, s.718. — Wiel, *The Navy of Venice* (London 1910), s.212 vd. - P. Wittek *Menteşe Beyliği*. Tür. Trc. Orhan Ş. Gökyay (Ankara 1944), s.75. - Uzunçarşılı, *OT.*, c.I., s.118-119, 122 ve *Murad I.*, ayn. yer, s.591 de, Murad'ın, Rumeli harekâtı sırasında lâtin devletlerle bir hâdise çıkarmamağa dikkat ettiğini ve onları Balkan Devletleri ile beraber, kendileri aleyhine tahrih etmekten, mümkün olduğu kadar sakındığını ve hattâ, onlara yardımda bulunduğu dâir bir de örnek vererek zikretmektedir. Ayrıca Venedik ve Ceneviz Cumhuriyetleri ile *ticâret ve esir mübadelesi antlaşmaları* yapıldığı hk. bk. *ayn. mkl.*, ayn. yer, s.596. - İnalçık, *Os. İmp. Kuruluş Devri.*, ayn. yer, s. 640, 645-647.

40. - Belgrano, *Dokumenti.*, s.64-67, vsk.XXX. - Iorga, *GOR.*, c.I., s.258.

41. - E. Gibbon, *ad. geç. esr.*, c.VII., s.148

42. - I. *Murad'ın şahsiyeti* hk. Chalkokondyles (s.56)'c atfen Iorga'da yeter bilgi bulmak mümkündür. (*Gesch. Os. Reiches.*, c.I., s.264). - Köprülü, *Os. Dv. Doğm.* ayn.yer, s.405.